

ZVONKO ŠPOLJAR

O NOVIM ODNOSIMA U ZADOVOLJAVANJU OSOBNIH I ZAJEDNIČKIH POTREBA

UVODNA RAZMATRANJA

U sferi zadovoljavanja osobnih i zajedničkih potreba, kako onih koje se zadovoljavaju na načelu solidarnosti i uzajamnosti iz određenih fondova (mirovinsko-invalidsko osiguranje, zapošljavanje) ili uslugama radnika u društvenim djelatnostima (obrazovanje, nauka, kultura, zdravstvo) i nekim djelatnostima materijalne proizvodnje (ceste, elektroprivreda, vodoprivreda) — značajna, odnosno presudna je još uvijek uloga državnih organa.

Uza sve promjene, koje su pratile naš ukupni razvitak, pa tako i one, koje su se vršile u kompleksu odnosa i institucionalizacije u zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba, u suštini je zadržan otuđeni odnos. Arbitrarnost državnih organa aktualna je činjenica. Postojeće zajednice i fondovi, sa svojim organima upravljanja nisu bitno pridonijeli mijenjanju karaktera i suštine društveno-ekonomskih odnosa. Skupštine društveno-političkih zajednica svojim odlukama utvrđuju pretežno sredstva, a samo je njihova distribucija manje ili više u nadležnosti samoupravnih organa. Neka rješenja u zajednicama usmjerenog obrazovanja i Zajednici invalidsko-mirovinskog osiguranja znače anticipaciju novih odnosa, ali samo u nekim dijelovima, a ne u cjelini odnosa.

Zbog otuđenosti viška rada od njegova stvaraoca karakteristična su određena stanja, pojave i tendencije kao što su:

1. partikularizacija interesa u pojedinim sferama jedinstvenog društvenog rada,
2. autonomna kretanja u društvenim djelatnostima, neracionalna i ekstenzivna organizacija njihova,
3. socijalna polarizacija na štetu interesa i potreba radničke klase,
4. elitizam,
5. birokratsko-tehnokratsko strukturiranje s moćnim finansijskim koncentracijama

6. nejednak društveno-ekonomski položaj radnika unutar društvenih djelatnosti prema ostalim radnicima u udruženom radu uz pojavu raznih privilegija, nedohodovnih odnosa, ali i karakteristika najamnih odnosa ovih radnika prema državnim ili poludržavnim institucijama.

Iako su amandmanima na Ustav SFRJ i Ustav SRH bili naznačeni pravci akcija mijenjanja društveno-ekonomskih odnosa i u zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba, ipak se do donošenja novih ustava i konstituiranja osnovnih organizacija udruženog rada, kao temeljnih oblika udruženog rada unutar kojih i putem kojih se ostvaruje razotuđenje radničke klase, bolje reći radnika, od uvjeta i rezultata njihova rada, nisu mogli uspostaviti ni novi društveno-ekonomski odnosi u zadovoljavanju ovih potreba. Sada, kada su osnovne pretpostavke ostvarene, nužno je i u ovom segmentu društveno-ekonomskog i društveno-političkog sistema otvarati proces ostvarivanja novih odnosa. Njihova bit je u slijedećem:

1. u pravu na samoupravljanje, na temelju kojega svaki radni čovjek, ravnopravno s drugim radnim ljudima, odlučuje o svom radu, o uvjetima i rezultatima rada, o vlastitim i zajedničkim interesima i o usmjeravanju društvenog razvoja, ostvaruje vlast i upravlja drugim društvenim poslovima; (Ustav SRH gl. II)

2. u instituiranju osnovne organizacije udruženog rada, kao osnovice svih oblika udruživanja rada i sredstava društvene reprodukcije i samoupravne integracije udruženog rada i kao osnovnom obliku udruženog rada u kojem radnici ostvaruju neotuđivo pravo da, radeći društvenim sredstvima, upravljaju svojim radom i uvjetima rada te odlučuju o rezultatima svoga rada (Ustav SRH gl. III);

3. u pravu i dužnosti radnih ljudi i građana da se samoupravno organiziraju u mjesnu zajednicu, u kojoj odlučuju o ostvarivanju svojih zajedničkih interesa i o solidarnom zadovoljavanju zajedničkih potreba u svim pitanjima od neposrednog i svakodnevnog interesa za život i rad ljudi i njihovih porodica (Ustav SRH — čl. 157);

4. u načelu da radni ljudi svoje osobne i zajedničke potrebe i interese u obrazovanju, znanosti, kulturi, zdravstvu i drugim društvenim djelatnostima, te u određenim djelatnostima materijalne proizvodnje, kao dijelovima jedinstvenog procesa društvenog rada, osiguravaju slobodnom razmjenom i udruživanjem svoga rada s radom radnika u organizacijama udruženog rada u tim oblastima (Ustav SRH — gl. III);

5. u načelu da slobodnu razmjenu rada ostvaruju radni ljudi neposredno, preko organizacija udruženog rada i u okviru ili preko samoupravnih interesnih zajednica (Ustav SRH gl. III);

6. u instituiranju i takvih samoupravnih interesnih zajednica koje osnivaju radni ljudi i radnici radi zadovoljavanja određenih svojih osobnih i zajedničkih potreba i interesa udruživanjem sredstava na načelima uzajamnosti i solidarnosti (Ustav SRH — gl. III);

7. u ustavnoj normi da se međusobni odnosi u samoupravnim interesnim zajednicama uređuju tako da se osigurava pravo radnika i drugih radnih

za koju je osnovana interesna zajednica da u slobodnoj razmjeni rada ostvaruju jednak društveno-ekonomski položaj kao i radnici u drugim organizacijama udruženog rada (Ustav SRH — čl. 65);

8. u odlučivanju radnih ljudi preko delegacija i delegata u organima upravljanja samoupravnih organizacija i zajednica (Ustav SRH — gl. IV);

9. u ravnopravnom odlučivanju skupština samoupravnih interesnih zajednica za utvrđene oblasti rada i potreba s nadležnim vijećima skupštine društveno-političke zajednice o pitanjima iz tih oblasti (Ustav SRH čl. 218).

Polazeći od naznačene suštine društveno-ekonomskih odnosa koje treba uspostavljati u zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba Ustav SRH u članovima 64 — 76 i 152 — 156 normira institucionalne aspekte samoupravnih interesnih zajednica i osnovne odnose, koji se njima i u njima uspostavljaju. Mahom su preuzete odnosne odredbe Ustava SFRJ o samoupravnim interesnim zajednicama, osim što su na specifičan način utvrđena rješenja za oblast vodoprivrede, cestovne infrastrukture i elektroprivrede.

SLOBODNA RAZMJENA RADA

U zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba radnih ljudi jedno od najinteresantnijih je sigurno pitanje slobodne razmjene rada: u kojim područjima društvenog rada se javlja, zašto i kako se ostvaruje?

Odgovor je sadržan već u samim ustavnim odredbama. Riječ je o društvenim djelatnostima i o određenim djelatnostima materijalne proizvodnje, u kojima zbog karaktera rada i položaja u društvu djelovanje zakonitosti tržišta ne može biti osnova usklađivanja rada i potreba ni osnova vrednovanja rezultata rada. U sadašnjem sistemu umjesto posredstva tržišta, u razmjeni rada unutar jedinstvenog društvenog rada javlja se pretežno odlučujuća uloga države uz veće ili manje modifikacije sa samoupravnim elementima. Slobodna razmjena rada, koju u totalu treba ostvarivati *odnosom* između samih radnih ljudi i građana čije se osobne i zajedničke potrebe zadovoljavaju i radnika, koji, radeći u odnosnim djelatnostima, te potrebe zadovoljavaju, naše je aktualno društveno opredjeljenje.

U tom neposrednom i ravnopravnom, dakle samoupravnom odnosu vršit će se usklađivanje i vrednovanje rada. U Ustavu se kaže još određenije »vrednovanje rezultata rada«. To znači ne razmjena bilo kakvog rada, ne onog proisteklog iz neracionalnog organiziranja, neadekvatnog programiranja, nekvalitetno obavljenog, već onog *koji može dobiti atribut društveno potrebna rada*. Ovim odnosom mi moramo ostvariti veću efikasnost društvenog rada, a ona se mora efektivno izraziti, kako u povećanju produktivnosti rada i rastu dohotka, tako isto i u duhovnom obogaćivanju pojedinca i društva. Ovdje posebno ističemo značaj slobodne razmjene rada s onim društvenim djelatnostima koje direktnije utječu na uvjete proizvodnje (nauka, usmjereno obrazovanje, zdravstvo), čiji programi rada i rezultati rada moraju biti najdirektnije ukomponirani u programiranje dohotka i razvojne programe i planove organizacija udruženog rada, odnosno društveno-političkih za-

Bitno opredjeljenje mora dakle polaziti od toga da tzv. osobne i zajedničke potrebe nisu izvan interesa udruženog rada, pa niti onoga proizvodnog, gdje se stvara nova vrijednost, dakle dohodak. Dapače, nauka, obrazovanje, zdravstvo, kulturne potrebe, kao i potrebe u oblasti fizičke kulture nisu ništa dodato ni nakalemljeno, nego su nezamjenjiv faktor razvitka proizvodnih snaga društva, faktor porasta društvene produktivnosti rada, a time i značajan elemenat porasta dohotka. Zapravo, dosadašnja etatističko-budžetska posredništva razdvojila su umjetno ove sektore društvenog rada, dovela do relativnog osamostaljenja sfere rada u društvenim djelatnostima i na određenim privrednim infrastrukturnim područjima sa svim slabostima i posljedicama, čiji smo svjedoci.

Zbog toga opredjeljenje za slobodnu razmjenu rada — takvu koja neće biti posredovana etatističkim metodama, a ne može, zbog prirode i karakteristike rada i organizacije biti regulirana tržišnim mehanizmima — revolucionarna je komponenta našega ukupnoga samoupravnog kursa.

Slobodna razmjena rada treba da dovede do optimalnog stapanja svih interesa u razvoju proizvodnih snaga društva, pri čemu radnici u proizvodnji potencijale znanosti, obrazovanja, zdravstva, kulture, fizičke kulture i dr. moraju ukomponirati kao svoje proizvodne potrebe, koje im omogućavaju da unapređuju i razvijaju proizvodnost rada vlastite organizacije udruženog rada, s time i rast društvene produktivnosti rada i razvitka društva u cjelini.

Moramo upozoriti da je u st. 2. čl. 16. Ustava SRH, utvrđeno da slobodnu razmjenu rada radnici organizacija udruženog rada društvenih djelatnosti i određenih djelatnosti materijalne proizvodnje ostvaruju neposredno s radnim ljudima čije potrebe i interese zadovoljavaju ili preko njihovih organizacija udruženog rada i samoupravnih interesnih zajednica, odnosno u okviru samoupravnih interesnih zajednica. Zbog toga moramo se oduprijeti tendenciji, koja je već sada uočljiva, da se ukupna sredstva koja će se u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama i zajednicama odvajati za određene osobne i zajedničke potrebe obavezno u cjelini moraju udruživati u samoupravnoj interesnoj zajednici. Ostaje potreba i mogućnost da radni ljudi svoje osobne i zajedničke potrebe zadovoljavaju u sporadičnim prilikama ili čak i na trajnijoj osnovi u neposrednoj, neinstitucionalnoj, slobodnoj razmjeni rada, pa čak ponekad i u mogućim tržišnim okolnostima, koje se ne mogu očekivati u okviru samoupravne interesne zajednice. Ili se pak, udruživanje sredstava i zadovoljavanje osobnih i zajedničkih potreba može ostvarivati unutar složenih organizacija udruženog rada ako takvu potrebu može zadovoljiti osnovna organizacija udruženog rada iz pojedine društvene djelatnosti, udružena u tu složenu organizaciju. Takvih odnosa već ima i morali bismo ih stimulirati, jer je to zapravo idealan tip odnosa, koji je, istina, danas sveden na mali broj u složenim organizacijama udruženog rada, ali je za očekivati da će se u procesu udruživanja rada javljati u većem broju.

Osnovica za ostvarivanje slobodne razmjene rada mora biti u programiranim potrebama za pojedina područja. Te programe za pojedine osobne i zajedničke potrebe, kao i planove razvoja pojedinih područja treba uskladiti s društvenim planovima (u pravilu za srednjoročni period).

Programi osobnih i zajedničkih potreba moraju biti u skladu s programima i planovima organizacija udruženog rada, ali i usklađeno sintetizirani — u većoj mjeri nego sada — u društvenim planovima društveno-političkih zajednica. Programirati valja i one osobne i zajedničke potrebe, koje se ne ostvaruju slobodnom razmjenom rada, već neposredno zadovoljavanjem na principu uzajamnosti i solidarnosti, a na nekim područjima i po osnovi prava iz minulog rada (mirovinsko-invalidsko osiguranje, dio zdravstvenog osiguranja, osiguranje za slučaj nezaposlenosti i sl.). Sredstva opredijeljena za osobne i zajedničke potrebe moraju za određeno razdoblje biti izražena i u općoj bilanci sredstava za financiranje zajedničkih i općih društvenih potreba u društveno-političkoj zajednici.

Valorizacijom globalnih programa potreba i planova razvitka pojedinih društvenih djelatnosti u osnovnim organizacijama udruženog rada, radnim i mjesnim zajednicama počinje zapravo proces slobodne razmjene rada. On se nastavlja odvajanjem sredstava za te programe, zatim udruživanjem dijela ili svih sredstava za pojedine osobne i zajedničke potrebe u samoupravnu interesne zajednicu. U njoj se tada najkonkretnije ostvaruje slijedeća faza slobodne razmjene rada tako da se za dogovoreni i valorizirani program rada pojedine organizacije udruženog rada koja zadovoljava odnosne potrebe, odlučuje o korištenju sredstava. I napokon, slijedi posljednja faza ove razmjene, a ta je valoriziranje rezultata rada i definitivno utvrđivanje sredstava za ostvareni program.

Ova shema odnosa i faza u ostvarivanju slobodne razmjene rada, vrlo pojednostavljuje tok stvari, da bi sve bilo što jasnije. Nema dvojbe da će nekim fazama prethoditi niz pripremnih postupaka i radnji, mnogo interakcije i raznih društvenih subjekata van samoupravne interesne zajednice (društveno-političke organizacije, organi društveno-političkih zajednica).

Osobne i zajedničke potrebe ne mogu se shvatiti u njihovom pragmatičnom, dnevnom vidu, svedenom samo na konkretnu potrebu za radne ljude pojedine osnovne organizacije udruženog rada, radne ili mjesne zajednice. Treba početi od njihovih konkretnih interesa i potreba, ali se ne može samo svesti na njih. Ostvarivanje načela uzajamnosti i solidarnosti osnovni je ustavni princip, a i konstitutivno načelo u organiziranju i djelovanju samoupravnih interesnih zajednica. Za određene oblike solidarnosti i uzajamnosti postoji i izričita ustavna obveza (vodozaštita, pedagoški standard) a za neke se i zakonom propisuje (zdravstveno osiguranje, kultura). Ali i odnosi u ostvarivanju načela uzajamnosti i solidarnosti moraju biti u svim pojedinostima jasno izraženi u konkretnim vidovima i veličinama, te prihvaćeni od radnih ljudi. Trebat će uložiti dosta napora u suzbijanju očekivanih pojava partikularizma, egoizma, ali i parazitizma u ostvarivanju načela uzajamnosti i solidarnosti.

SAMOUPRAVNE INTERESNE ZAJEDNICE

Samoupravne interesne zajednice novi su oblici naše društvene organiziranosti, koji su u našoj Republici za najvažnija područja društvenih potreba dobili nedavno i svoje zakonsko određenje. U ovoj etapi našeg društvenog razvitka one su institucionalni oblici kojima se na osnovici neotuđivih prava

radnika i radnih ljudi omogućuje da, odlučujući o cjelini dohotka i ukupnosti društvene reprodukcije, suvereno opredjeljuju sredstva i ponesu brige i odgovornosti i za one zajedničke potrebe, koje su se do sada, a još se i sada ostvaruju arbitreranošću državnih organa.

Samoupravne interesne zajednice su institucionalizirani samoupravni oblici zadovoljavanja onih osobnih i zajedničkih potreba i interesa radnih ljudi, koje oni ne mogu zadovoljavati u društvenoj zajednici na druge načine (direktnim oblicima slobodne razmjene rada između radnih ljudi ili njihovih organizacija udruženog rada, razmjenom posredstvom tržišta i njegovih zakonitosti, nesolidarnim principima i dr.).

S obzirom na različitost osobnih i zajedničkih potreba i interesa, koji se zadovoljavaju putem samoupravnih interesnih zajednica, i na različitost karaktera usklađivanja rada u pojedinim oblastima i djelatnostima, ustavi razlikuju više tipova samoupravnih interesnih zajednica. U Ustavu SRH (čl. 65—72) utvrđuje se osam tipova samoupravnih interesnih zajednica, čiju konciznu specifikaciju dajemo u nastavku:

1. U oblasti odgoja i obrazovanja, znanosti, kulture, zdravstva, socijalne zaštite i dr. radni ljudi, čije se potrebe uslugama društvenih djelatnosti u ovim oblastima zadovoljavaju, osnivaju zajedno s radnicima, koji ove usluge pružaju, svoje samoupravne interesne zajednice, da bi u njima ostvarivali slobodnu razmjenu rada, ravnopravno i zajednički odlučivali o obavljanju tih djelatnosti u skladu sa svojim zajedničkim interesima, utvrđivali politiku razvoja i unapređivanja tih djelatnosti i ostvarivali i druge zajedničke interese.

2. U samoupravnim interesnim zajednicama mirovinskog i invalidskog osiguranja ili drugih oblika socijalnog osiguranja radni se ljudi udružuju na načelima uzajamnosti i solidarnosti i sredstva svog minulog rada za tu svrhu i utvrđuju svoje zajedničke i pojedinačne obveze prema tim zajednicama te zajednička prava koja u njima ostvaruju.

3. U stambenoj oblasti interesne zajednice osnivaju se radi udruživanja sredstava za stambenu izgradnju, utvrđivanja politike i programa te izgradnje, upravljanja stambenim zgradama i stanovima u društvenom vlasništvu i radi ostvarivanja drugih zajedničkih interesa.

4. U oblasti komunalnih djelatnosti Ustav obvezuje na osnivanje samoupravnih interesnih zajednica, u kojima se ostvaruju zajednički interesi, koji se utvrde samoupravnim sporazumom.

Također je dana ustavna mogućnost da se u stambenoj oblasti i oblasti komunalnih djelatnosti mogu osnivati zajedničke samoupravne interesne zajednice.

5. Ustav posebno specificira elemente i odnose u samoupravnim interesnim zajednicama u oblasti vodoprivrede. Propisuje obveznost njihovog osnivanja radi vodozaštite i uređenja bujica, vodoopskrbe, melioracija i zaštite voda. Sredstva ovih samoupravnih interesnih zajednica od naknada, doprinosa i drugih oblika udruživanja koriste se za financiranje funkcioniranja, održavanja, rekonstrukcije i izgradnje vodoprivrednih objekata i uređaja. Propisana je i obvezatnost udruživanja interesnih zajednica koje djeluju na području vodozaštite u republičku interesnu zajednicu. Utvrđena je obveza uspo-

stavljanja odnosa s vodoprivrednim organizacijama i na načelima slobodne razmjene rada.

6. Obvezatno se moraju osnovati samoupravne interesne zajednice i radi korištenja, održavanja, rekonstrukcija i izgradnje javnih cesta. Ove zajednice osnivaju korisnici.

Način financiranja i utvrđivanja naknada za korištenje javnih cesta treba da se utvrdi samoupravnim sporazumom korisnika u skladu sa zakonom.

I ovdje je propisana obveza da interesne zajednice međusobne odnose s organizacijama udruženog rada koje trajnije obavljaju poslove za njih uređuju samoupravnim sporazumom i na načelima slobodne razmjene rada.

7. Na sasvim specifičan način su ustavno regulirana pitanja vezana za samoupravnu organizaciju u oblasti elektroprivrede. Obvezatno je osnivanje jedinstvene republičke samoupravne interesne zajednice korisnika električne energije, u kojoj se udružuju sredstva za financiranje izgradnje i rekonstrukcije objekata i postrojenja za proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije. Propisana je i obveza osnivanja zajednice organizacija udruženog rada elektroprivrede u Republici, kako bi se ostvarila što punija koordinacija rada, te racionalno i efikasno obavljanje zadataka od zajedničkog interesa. Samoupravnim sporazumom, a u skladu sa zakonom, između ovih dviju zajednica uređuju se prava i obveze u pogledu proizvodnje, prijenosa, distribucije, korištenja i načina upotrebe električne energije, i pitanja udruživanja sredstava za investicije u elektroprivredne objekte i postrojenja.

8. U oblasti prometa i drugih djelatnosti materijalne proizvodnje, ako je trajno obavljanje tih djelatnosti neophodno radi zadovoljavanja potreba određenih korisnika, dana je ustavna mogućnost za osnivanje samoupravnih interesnih zajednica organizacija udruženog rada tih djelatnosti i korisnika njihovih proizvoda i usluga, u kojima oni ostvaruju zajedničke interese utvrđene samoupravnim sporazumom.

Institucionalna strana samoupravnoga interesnog organiziranja polazi od toga da se cjelina sistema uspostavi i ostvari u neposrednoj akciji samoupravnim sporazumom. Pod sistemom samoupravnoga interesnog organiziranja podrazumijevamo u njegovom organizacionom aspektu, sve oblike samoupravnih zajednica od osnovne do saveza i udruženja samoupravnih interesnih zajednica po vertikalni, a isto tako i sve oblike horizontalnog povezivanja sa srodnim područjima i oblastima interesnog organiziranja. Došli smo do saznanja — bez obzira na to što se zapravo osnovna pitanja u zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba situiraju u osnovne organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i zajednice, dakle, u primarne oblike organiziranja u udruženom radu — da su važni organizacioni oblici samoupravnih interesnih zajednica, njihov nivo organiziranja, unutrašnja struktura, međusobni odnosi, situiranost interesa i potreba koji će se zadovoljavati na pojedinom nivou organiziranja i dr. Polazište da se interesne zajednice osnivaju što bliže radnim ljudima i njihovim organizacijama i da se na tim nivoima ostvaruje što više interesa i potreba, te što neposrednije susretanje i uzajamno komuniciranje radnika i radnih ljudi u slobodnoj razmjeni rada, a da se na udaljenijim horizontima situiraju i rješavaju one potrebe i interesi,

koji se jedino tu mogu ostvarivati (šira solidarnost, koordinacija rada, druga bitna pitanja za cjelinu sistema, potrebne elaboracije, međunarodne i među-republičke obaveze i odnosi i sl.) — pozitivno je, ali ne uvijek i prihvaćeno rješenje.

Ima i težnji da se sada organiziraju samoupravne interesne zajednice i njihovi širi udruženi oblici, a da se organiziranje osnovnih samoupravnih interesnih zajednica ostavi za slijedeću fazu akcije. Ovakav pristup nije moguće prihvatiti, jer bi nas vjerojatno doveo u težu poziciju — da razbijamo jednu tada već učvršćenu i relativno centraliziranu strukturu. K tome ni konzistentnost sistema samoupravnoga interesnog organiziranja ne bismo mogli izvesti bez osnovnih samoupravnih interesnih zajednica, koje su nužan dio sistema, i u kojima treba ostvarivati značajan dio zajedničkih potreba i interesa, a i omogućavati da dođu do izražaja mnogobrojne inicijative radnih ljudi, značajne za osiguranje uspješnog djelovanja cjelokupnog sistema. U njima i putem njih moguće je daleko kvalitetnije i efikasnije realiziranje neposrednih odnosa, gotovo dnevno susretanje davalaca i korisnika i rješavanje zajedničkih problema.

Nužno je osnivanje osnovnih samoupravnih interesnih zajednica — ovisno o karakteru pojedinih društvenih i drugih djelatnosti — za jednu ili više organizacija udruženog rada, u jednoj ili više mjesnih zajednica, za određeni interesni program, rijetko za područje općine, odnosno iznimno za više općina (elektroprivreda).

Osim definiranja i uređivanja načela za organiziranje samoupravnih interesnih zajednica te utvrđivanja obaveza njihova osnivanja na teritorijalnom i funkcionalnom principu, nužno je indicirati mogućnost udruživanja u šire zajednice, a gotovo u svim područjima i obavezu organiziranja na razini Republike. Potreba određene organiziranosti na razini Republike javlja se kao logična posljedica već nabrojanih potreba koje se na toj stepenici moraju ostvarivati, a negdje je ta potreba neposredno proizašla iz Ustava SRH (interesne zajednice u društvenim djelatnostima čije skupštine sudjeluju u radu Sabora, zatim SIZ-a u oblasti elektroprivrede, vodoprivrede i dr.).

Valja očekivati da će se pojaviti potrebe i za određenim oblicima interesnog organiziranja s područjima drugih republika i pokrajina, a vjerojatna je i potreba interesnog udruživanja na razini federacije, o čemu treba da se dogovore određene strukture socijalističkih republika i autonomnih pokrajina nakon što utvrde konkretne potrebe.

DELEGATSKI SISTEM U SAMOUPRAVNIM INTERESNIM ZAJEDNICAMA

Polazeći od ustavnog načela da radni ljudi odlučuju preko delegacija i delegata u organima upravljanja samoupravnih organizacija i zajednica, potrebno je i u funkcioniranju samoupravnih interesnih zajednica ostvarivati ovo načelo. Delegatski sistem u funkcioniranju samoupravnih interesnih zajednica mora osigurati neposredno sudjelovanje radnih ljudi u upravljanju onim poslovima i zadacima o kojima se odlučuje u njihovim skupštinama. Mora se uspostaviti permanentna, operativna veza između skupština i delega-

cija, a tim mehanizmima i neposredan odnos sa zborovima radnih ljudi u njihovim samoupravnim organizacijama i zajednicama, kako bi rad skupština samoupravnih interesnih zajednica bio izraz opredjeljenja radnih ljudi i bio podvrgnut njihovoj kontroli.

U sadašnjim opredjeljenjima varirane su različite mogućnosti u uspostavljanju delegatskog sistema.

Polazi se od toga da je za funkcioniranje samoupravnih interesnih zajednica nužno postojanje određenih tijela kao delegacija iz kojih se delegiraju delegati u skupštine samoupravnih interesnih zajednica. Za pojedine samoupravne interesne zajednice mogu se organizirati posebne delegacije u osnovnim organizacijama i zajednicama, a može se osnovati i jedna delegacija za više srodnih samoupravnih interesnih zajednica, i opća delegacija za sve interesne zajednice. Također je moguće da radni ljudi dviju ili više osnovnih organizacija, odnosno zajednica osnuju i zajedničku delegaciju za jednu samoupravnu interesnu zajednicu, za više srodnih ili pak zajedničku opću delegaciju za sve interesne zajednice.

Radnički savjet ili drugi odgovarajući organ upravljanja treba da obavlja funkciju delegacije u samoupravnim interesnim zajednicama u oblastima privredne infrastrukture (elektroprivreda, vodoprivreda, oblast javnih cesta), i u onim osnovnim organizacijama udruženog rada koje obavljaju djelatnost u oblasti za koju je osnovana samoupravna interesna zajednica, u kojoj ta organizacija ostvaruje dohodak slobodnom razmjenom rada. Funkciju delegacije radni ljudi mogu povjeriti radničkom savjetu za samoupravne interesne zajednice u oblasti znanosti i usmjerenog obrazovanja.

Radni ljudi i građani u mjesnoj zajednici mogu birati posebne delegacije ili funkciju delegacije za određene samoupravne interesne zajednice mogu povjeriti izabranom organu mjesne zajednice (savjetu).

Za druge kategorije radnih ljudi postoje specifične mogućnosti organiziranja delegacija za samoupravne interesne zajednice.

Za izbore članova delegacije nužna su ograničenja za određene kategorije rukovodnih funkcija, kao što je bilo i kod izbora delegacija za vijeća udruženog rada u skupštine društveno-političkih zajednica.

Ostvarujući različite mogućnosti izbora delegacija za samoupravne interesne zajednice, u okviru kojih treba samoupravnim aktima utvrđivati konkretna rješenja, mora se upozoriti na dvije prisutne tendencije, prema kojima treba biti oprezan. Jedna ide za sužavanjem osnovice samoupravljanja, zalažući se samo za opće delegacije, a druga ne vodi dovoljno računa o stvarnim mogućnostima organiziranja radnika i radnih ljudi, odnosno o njihovoj »propusnoj« moći. Ne vodeći računa o tome, ističe se nerealan zahtjev da se u svakoj osnovnoj organizaciji udruženog rada za svaku samoupravnu interesnu zajednicu osniva posebna delegacija. Zaboravlja se pri tom da radnici moraju biti organizirani i osposobljeni da na sebe prime još čitav niz drugih zadataka u ostvarivanju svojih prava i potreba (kao što je njihovo organiziranje za sudjelovanje u radu komora, poslovnih udruženja, poslovnih banaka, osiguravajućih organizacija, društveno-političkih zajednica, društveno-političkih organizacija). Zbog toga maksimalno uključivanje radnika u delegacije, odnosno maksimalizacija samoupravne osnovice mora biti ostvarena opredjeljenjem radnika, u skladu s njihovim potrebama i mogućnostima.

Karakteru rada samoupravnih interesnih zajednica manje odgovara prisustvo stalnog delegata u skupštinama samoupravnih interesnih zajednica. Ispravnije je rješenje da se za određeni period vremena ili za pojedini problem delegira poseban delegat iz delegacije, a iznimno i izvan delegacije za odnosnu samoupravnu interesnu zajednicu, kada tu funkciju obavlja organ upravljanja organizacije udruženog rada. Time se omogućuje elastičnije funkcioniranje delegatskog principa u samoupravnim interesnim zajednicama, koje vodi računa ne samo o odgovornosti delegata, nego i o njegovim sklonostima i sposobnostima da u određenim problemima može maksimalno pridonijeti uspješnom razrješavanju.

SREDSTVA ZA ALIMENTIRANJE OSOBNIH I ZAJEDNICKIH POTREBA

Na osnovama Ustava utvrđenih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, koje treba ostvarivati u zadovoljavanju osobnih i zajedničkih potreba radnih ljudi, izvori sredstava za alimentiranje pojedinih potreba značajnije se mijenjaju. Polazi se od stajališta da se one potrebe, koje su u neposrednijoj funkciji rada, odnosno uvjeta rada i koje neposrednije utječu na učinke poslovanja organizacija udruženog rada alimentiraju iz dohotka osnovnih organizacija udruženog rada, a ostale iz osobnih dohodaka radnih ljudi. Pri tome je značajan i element ekonomske politike, kojom se dio »tereta« nastoji radom intenzivnih organizacija udruženog rada prenijeti na one kapitalno intenzivnije. Ovu konverziju treba osiguravati postupno, ali dio već u 1975. godini.

Predlaže se da se iz dohotka osnovnih organizacija udruženog rada zadovoljavaju potrebe usmjerenog obrazovanja, znanstvenog rada, fizičke kulture, zapošljavanja, mirovinskog i invalidskog osiguranja u dijelu koji se odnosi na usklađivanje mirovina, na nesreće na poslu, profesionalna oboljenja i na staž koji se priznaje osiguranicima u povećanom trajanju, te potrebe zdravstvenog osiguranja radnika.

Iz osobnog dohotka radnika i radnih ljudi zadovoljavale bi se potrebe osnovnog obrazovanja, društvene brige o djeci predškolskog uzrasta, kulture, socijalne zaštite, te u dijelu potrebe mirovinsko-invalidskog i zdravstvenog osiguranja.

Neke potrebe zadovoljavat će se i iz naknada i doprinosa, kojima nije osnovica dohodak ni osobni dohodak (cestovna infrastruktura, vodoprivreda i drugo).

ZAKLJUČAK

Zadovoljavanje osobnih i zajedničkih potreba u skladu sa samoupravnim društveno-ekonomskim odnosima, koji svoje osnovno polazište imaju u takvom društveno-ekonomskom položaju radnog čovjeka »... koji mu osigurava da, radeći sredstvima u društvenom vlasništvu i odlučujući neposredno i ravnopravno s drugim radnim ljudima u udruženom radu o svim poslovima društvene reprodukcije u uvjetima i odnosima međusobne ovisnosti, odgovornosti i solidarnosti, ostvaruje svoj osobni materijalni i moralni interes i pravo da se koristi rezultatima svog tekućeg i minulog rada, te tekovinama općeg materijalnog i društvenog napretka, da na toj osnovi što potpunije zadovoljava svoje osobne i društvene potrebe i da razvija svoje radne i druge stvaralačke sposobnosti«¹ vrlo je složen proces.

Akcijama organiziranih snaga našega društva, prije svega Saveza komunista, Saveza sindikata, Socijalističkog saveza, Saveza socijalističke omladine i drugih društveno-političkih organizacija može i novi sistem, a mogu i novi odnosi ne samo zaživjeti, nego se i razvijati onoliko koliko će i naše društvo u cjelini rasti i razvijati se. Moguća su odstupanja, i devijacije i s težim posljedicama. U složenim uvjetima našega razvitka, različite negativne tendencije mogu manje ili više da ugroze osnovni kurs i osnovna opredjeljenja. Tako je moguće da se na području zadovoljavanja osobnih i zajedničkih potreba:

- stvori nova organizacija ali zadrže stari osnovi;
- da se produži snažna državna intervencija u propisivanju prava i obveza;
- da se ne ostvaruje u punoj mjeri ustavno pravo radnika da on odlučuje o uvjetima i rezultatima svoga rada;
- da sfera društvenih djelatnosti i sfere nekih infrastrukturnih područja ostanu i dalje odvojene od sfere proizvodnog rada;
- da se zadrži najamni odnos dijela radnika, prije svega u društvenim djelatnostima;
- da se društveno neadekvatnim budžetskim metodama podmiruju sve neracionalnosti, neadekvatnosti koje su se nagomilale i
- da se iskomplicira, shematizira, formalizira i institucionalizira sistem tako da on po sebi postane neefikasan.

Zbog toga je potreban oprez, i zato sve organizirane socijalističke snage moraju držati u žiži svog interesa nove institucije koje nastaju i nove odnose koje treba da ostvarujemo.

¹ Ustav SRH Osnovna načela gl. II.

NOVELITIES IN THE APPROACH TO
PERSONAL AND COMMON NEEDS

SUMMARY

The satisfaction of personal and common needs, in keeping with self-managing socio-economic relations, founded on the socio-economic status of the working man »... which ensures him that, by working with socially-owned resources and by deciding directly and on an equal footing with other working people in associated labour on all matters concerning social reproduction under conditions and relations of mutual interdependence, responsibility and solidarity, he shall realize his personal moral and material interests and the right to benefit from the results of his current and past labour and from the achievements of general material and social progress, and that on this basis he shall satisfy his personal and social needs and develop his working and other creative abilities«, is a very complex process.

Through the actions of the organized forces in our society, in the first place the League of Communists, the Confederation of Trade Unions, the Socialist Alliance, the Union of Socialist Youth and other socio-political organisations, the new system as well as the new relations are not only conceived but can also grow, at the same rate as our society as a whole. Departures, deviations with serious consequences are possible. In the complex circumstances of our development various negative trends may threaten, to a greater or lesser extent, the basic line and the basic principles. Thus, it is possible that we might have the following developments in the sphere of the satisfaction of personal and common needs:

- the establishment of a new organisation with the preservation of old relations;
- the continuation of intense state interference through the prescription of rights and duties;
- the constitutional right of workers to decide on the conditions and results of their work may not be fully materialized;
- the sphere of social activities and of some infrastructure areas may remain separated from the sphere of labour;
- the retention of the wage-relationship for a portion of workers, above all in social activities;
- attempts may be made to eliminate all the accumulated irrationalities and shortcomings by inadequate methods of budget allocations; and
- that the system itself might be made so complicated, schematized, formalized and institutionalized as to become inefficient.

All this calls for caution, but also for a permanent focus on the interests of all organized socialist forces, the emerging new institutions and the new relations we are aiming to bring about.

Prevela Vesna Grbin